
Список використаних джерел та літератури

1. Баженов Л. В. Поділля в працях дослідників і краєзнавців XIX-XX ст.: Історіографія. Біобібліографія. Матеріали / Л. В. Баженов. – Кам'янець-Подільський, 1993. – С. 400-401.
2. Будзей О. Про Сергія Шкурка / О. Будзей // Подолянин. – 2007. – № 11 (16 березня). – С. 7.
3. Робота з документами особового походження. Методичний посібник / [укл. Л. О. Драгомірова, І. М. Мага, З. О. Сендик, К. Т. Селіверстова, Н. М. Христова]. – К.: УАНДІАСД, 2009. – 284 с.
4. Державний архів Хмельницької області (далі – Держархів Хмельницької області), ф. Р-4804, оп. 1, спр. 1, арк. 1, 8-10.
5. Державний архів Хмельницької області: Путівник. Том 2 / Головна ред. колегія серії «Архівні зібрання України»: Удод О. А. (голова), Боряк Г. В., Верстюк В. Ф., та ін. – Київ-Хмельницький, 2008. – С. 151.
6. Держархів Хмельницької області, ф. Р-4804, оп. 1, спр. 1, арк. 1, 8-10.
7. Там само, спр. 2, арк. 1, 2.
8. Там само, спр. 3, арк. 1-44.
9. Там само, спр. 4, арк. 1-9.
10. Там само, спр. 5, арк. 1.
11. Там само, спр. 6, арк. 1-13.
12. Там само, спр. 7, арк. 2-15.
13. Там само, спр. 8, арк. 11, 18, 22.
14. Там само, спр. 9, арк. 1-39.
15. Там само, спр. 10, арк. 1-7; спр. 11, арк. 1-21; спр. 12, арк. 1-7; спр. 13, арк. 1-28; спр. 14, арк. 1-18.
16. Там само, спр. 15, арк. 1-61.
17. Там само, спр. 16, арк. 1-26.
18. Там само, спр. 17, арк. 1-28.
19. Там само, спр. 18, арк. 1-20.
20. Там само, спр. 20, арк. 1-24.
21. Там само, спр. 21, арк. 1-3.
22. Там само, спр. 22, арк. 1-24.
23. Там само, спр. 23, арк. 1.
24. Там само, спр. 24, арк. 1-10.
25. Там само, спр. 25, арк. 1-10.
26. Там само, спр. 26, арк. 1-10.
27. Там само, спр. 27, арк. 1-2.

Андрій Карнатовський
краєзнавець

Б.О. ТИМОЩУК – БАТЬКО СУЧАСНОЇ БУКОВИНСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЇ

Дана робота присвячена життю та творчості видатного буковинського археолога та науковця Б.О. Тимощука, який є засновником сучасної археологічної школи Чернівецького Національного Університету імені Ю. Федьковича та залишив великий науковий спадок по вивченню слов'яно-руської духовної культура Буковини.

Ключові слова: археологія, Тимошук, слов'яно-руська духовна культура, Буковина, наукова робота.

Вирішення питань, пов'язаних із слов'яно-руською духовною культурою, потребує залучення великого обсягу джерел, які накопичені у різних галузях історичної науки, у тому числі й археологічній, база даних якої весь час поповнюється завдяки постійному введенню до обігу нових матеріалів. Але справді плано-мірне вивчення пам'яток, які тією чи іншою мірою дають матеріал для реконструкції уявлень про розвиток духовної культури слов'яно-руського населення регіону, розпочався тільки після II світової війни. Тоді ж питання з цієї тематики почали висвітлюватися у науковій літературі. Це пов'язано, головним чином, з діяльністю Бориса Онисимовича Тимощука. Обіймаючи з 1947 р. посаду завідувача відділом дорадянського періоду Чернівецького обласного краєзнавчого музею, він був керівником його археологічної експедиції, а з 1968 р. працював на історичному факультеті і очолював археологічну експедицію ЧДУ [1]. Людина складної долі, маючи за плечима факультет робітничо-селянської молоді Житомирського педфаку і заочне відділення історичного факультету Одеського педінституту, пройшовши воєнні перипетії і жахи фашистських концтаборів, Б. Тимошук, всупереч тиску радянської системи, не зламався, зміг піднятися від простого землекопа археологічної експедиції до науковця високого рівня, доктора історичних наук, маститого археолога, який полишив по собі цілу плеяду послідовників. Його цікавила широка наукова проблематика – від доби палео-

---

літу до пізнього середньовіччя, але з часом головна увага науковця змістилася на дослідження середньовічного періоду, яке включало і питання слов'яно-руської духовної культури.

За період роботи у вузі (1968–1979 рр.) Б. О. Тимошук докладав чималих зусиль для зацікавленості студентів-істориків проблемами археології, очолював археологічну експедицію ЧДУ і підготував чимало фахівців, для яких археологія стала справою всього життя. У вузі він викладав студентам курс «Основи археології СРСР» та спецкурси «Історія Буковини» та «Основи Радянського краєзнавства», керував студентським археологічним гуртком і навчальною практикою. У студентів викладач користувався заслуженим авторитетом. Своєрідна манера спілкування з ними та притаманна демократичність постійно притягували до себе. Часто після лекцій вони приходили до нього додому і годинами слухати розповіді про різноманітні наукові проблеми, задавали питання, переглядали фахову літературу, займалися консервацією та фіксацією виявлених археологічних матеріалів [3]. Фактично Б. О. Тимошук став засновником наукової школи з археології в Чернівецькому університеті. Завдяки його плідній діяльності на ниві археології зі стін вузу вийшла ціла когорта вітчизняних науковців, які стали гордістю української археологічної та історичної науки. Це Д. Я. Телегін, І. І. Винокур, О. М. Приходнюк, Л. В. Вакуленко, І. П. Герета, Б. П. Томенчук, О. М. Масан, В. М. Войнаровський, М. А. Филипчук, М. О. Ягодинська та інші.

Продовжував Б. О. Тимошук й археологічні дослідження. У кінці 60-х рр. на землях краю розгорнулися інтенсивні пошукові роботи у зв'язку з будівництвом Новодністровської гідроелектростанції та створенням водосховища. Організована Інститутом археології АН УРСР розвідувальна експедиція, яка працювала під загальним керівництвом С. М. Бібікова, провела суцільне обстеження нижніх терас берегів Дністра та зафіксувала нові археологічні об'єкти, в тому числі і середньовічного часу. Основну увагу під час цих досліджень Б. О. Тимошук звернув на городище поблизу с. Ломачинці. Внаслідок проведених робіт дослідник прийшов до висновку, що комплекс із трьох давньоруських городищ, поселень, печерного монастиря між селами Непоротово, Галиця та Ломачинці є рештками добре укріпленого населеного пункту XII – першої половини XIII ст. Науковець висунув гіпотезу, що це могли бути рештки давньоруського літописного міста Кучелміна. В ті ж роки було започатковано розкопки Перебиківського городища XI–XIV ст., матеріали з якого дозволили пролити світло на час занепаду Галицької Русі і включення її земель до складу сусідніх державних утворень. Поєднуючи, заняття наукою із викладанням в університеті Б. О. Тимошук розробив і видав конспект лекції «Археологічні пам'ятки Чернівецької області», в якому описав найбільш вивчені археологічні об'єкти. Ця невелика брошура стала для багатьох студентів посібником у ознайомленні із місцевими археологічними старожитностями. Згодом вийшли інші праці вченого, переважно науково-популярного характеру «Зустріч з легендою», «Слов'янські гради Північної Буковини», «Твердиня на Пруті». В них популяризувалися археологічні матеріали, на багатьох прикладах автор показував значення даних розкопок для реконструкції епох, про які збереглися тільки уривчасті згадки писемних джерел. Подібні роботи виявилися цінними посібниками для місцевого вчителства та краєзнавців [5], [6].

Аналіз накопиченого за тривалий час матеріалу дозволив Б. О. Тимошуку в 1972 р. опублікувати принципово важливу наукову статтю, в якій детально розглядалися археологічні дані про приналежність земель Буковини до Галицької Русі в XII–XIV ст. У ній автор переконливо показав, що кордони князівства в регіоні проходили по лінії Ленківцево городище на Пруті – літописний Кучелмін на Дністрі. А також, що всі дослідженні тут городища зведені за загальноруською системою і знаходять численні аналогії у військовому зодстві з інших земель України. Система оборони в них добре продумана, наприклад, Ленківцево городище захищалося додатково, крім цілої системи валів і ровів, ще й декількома сторожовими фортецями, розміщеними на правому березі Пруту. Дослідник також довів, що більшість керамічних знахідок із пам'яток краю представлені горщиками так званого «галицького типу», характерного саме для Галицько-Волинських земель. Він звернув увагу також на підплатові поховання, як один із визначних чинників у поховальній обрядовості українських земель Прикарпаття. Науковець першим спробував визначити роль Перебиківського городища в захисті території Середнього Подністров'я на останньому етапі існування Галицької Русі. Наведені в статті докази в подальших дослідженнях науковця отримали додаткову аргументацію і не викликають сумнівів у більшості дослідників.

Напочатку 70-х рр. увагу археолога все більше привертають ранньослов'янські старожитності празько-корчакської культури. Пам'ятки цієї культури були знайдені вченим поблизу Чернівців. Після проведення невеликих досліджень і отримання перших результатів, які свідчили про унікальність виявленого матеріалу, Б. О. Тимошук запрошує до співпраці званого фахівця з археології ранніх слов'ян, московську дослідницю І. П. Русанову. Протягом 1974–1979 рр. вони проводили спільні дослідження на одному з таких поселень, в ур. Кодин, поблизу с. Остриці. Завдяки проведеним роботам дослідники першими на території СРСР відкрили слов'янські старожитності другої половини V ст. н. е. і так простежили безперервність історичного розвитку старожитностей слов'ян від пізньоантичного часу до доби раннього середньовіччя. Згодом результати їх розкопок були видані у 1984 р. окремою роботою.

Активну участь узяв Б. О. Тимошук у створенні узагальнюючих праць з минулого Буковини. Він взяв участь у написанні колективної праці «Нариси з історії Північної Буковини». У роботі були узагальнені матеріали про історичний розвиток регіону від найдавніших часів до другої половини ХХ ст. Особливо важливими були розділи, які стосувалися середньовіччя. В них науковцем ґрунтовно охарактеризовані археологічні пам'ятки слов'яно-руського часу, проаналізована їх культурно-етнічна належність та встановлено, що в VIII–Х ст. тут проживали племена тиверців і східних хорватів. Після походу київського князя на ці землі вони стають складовою частиною Київської держави, а в XII – першій половині XIII ст. входять до Галицько-Волинського князівства. На значному матеріалі був реконструйований соціально-економічний та культурний розвиток краю в даний період, простежені етапи формування феодальних відносин, виділені основні напрями торгово-економічних зв'язків місцевих мешканців тощо.

Вагомим підсумком у вивченні минулого регіону стала праця Б. О. Тимошука «Давньоруська Буковина», в якій були узагальнені матеріали отримані дослідником за десятки років розкопок археологічних пам'яток. У порівнянні з попередніми працями монографія науковця мала декілька відмінних рис. Так, у ній уперше систематизована типологія давньоруських городищ краю, здійснена чітка періодизація та хронологія давньоруської кераміки, описані основні категорії пам'яток. До праці увійшли матеріали з понад 300 пам'яток Х–XIV ст. виявлених вченим, серед них і вже відомі дані з розкопок літописного Василева [2], Ленківцевого городища, Цецина, Перебиківців, Карапачева та інших пунктів. У роботі у довершеному вигляді були сформовані соціальні ознаки городищ різних типів. Автор виділив городища-общинні центри, князівські (державні) фортеці, городища-сторожові фортеці, феодальні замки і городища – давньоруські міста. Така типологія носила новаторський характер і дозволяла використовувати матеріали пам'яток для аналізу державотворчих процесів на буковинських землях від VIII до XIV ст. Ще однією важливою рисою роботи стала публікація каталога давньоруських пам'яток регіону. Показово, що монографія також супроводжувалася понад сотнею карт, таблиць, фотографій із зображенням планів городищ і поселень, розкопаних об'єктів та предметів матеріальної культури. У цілому робота Б. О. Тимошука підсумувала стан розвитку середньовічної археології в регіоні на початок 80-х років ХХ ст. Дане дослідження стало однією із перших робіт, в якому підсумовувалося дослідження пам'яток XI – XIV ст. на матеріалах невеликого регіону і послугувала взірцем для науковців, що досліджували пам'ятки сусідніх територій.

Спільна робота з вивчення слов'янських старожитностей Буковини Б. О. Тимошука та І. П. Русанової [4] привела до плідних результатів не тільки на науковій ниві, але й до взаємної симпатії однодумців, а згодом і одруження в 1981 р. Так поряд з Б. О. Тимошуком знову був вірний і надійний друг.

Археологічні дослідження Б. О. Тимошука та І. П. Русанової в той час були присвячені вивченню пам'яток райковецької культури. Роботами спільних експедицій було проведене суцільне обстеження території Буковини та окремих місцевостей Івано-Франківщини і виявлені поселенські структури (гнізда поселень) слов'ян, які склалися із городища (вони були декількох типів), могильників та певної кількості землеробських поселень. Застосування нових методик пошуку поселень у залісненій місцевості, по западинам, які зберігалися на місцях, де свого часу були житла-напівземлянки, дозволили деталізувати плани поселень і характеризувати їх розташування на місцевості без розкопок. Усе це дало можливість висунути ряд новаторських поглядів на формування та еволюцію общинного ладу східних слов'ян [7]. Результатом цих досліджень стала докторська дисертація Б. О. Тимошука на тему «Общинний лад східних слов'ян VI–X ст. (за археологічними даними Північної Буковини)», яка була успішно захищена в Інституті археології АН СРСР у 1983 р. Неординарність теми, важливість її результатів та обґрунтованість і логічність висновків, викладені в роботі, поставили Б. О. Тимошука в один ряд із провідними спеціалістами в сфері ранньослов'янської проблематики у колишньому Радянському Союзі. Одразу ж після захисту директор Інституту археології академік Б. О. Рибаків запропонував науковцю перейти на роботу в сектор слов'яно-руської археології. Б. О. Тимошук переїжджає до м. Москви й оселяється у дружини.

У житті науковця розпочинається новий життєвий етап – московський. Працевлаштувавшись у науковій установі, Б. О. Тимошук активно включається в дослідницьку роботу. Він працює над плановими темами, бере участь в роботі археологічних експедицій. В Інституті археології він пройшов шлях від виконуючого обов'язки старшого наукового працівника до провідного працівника-консультанта. Тільки важка хвороба та інвалідність змусили відійти його від активної діяльності [3].

Під час роботи в інституті Б. О. Тимошук та І. П. Русанова здійснювали спільні експедиції на західноукраїнських землях. Основною проблематикою, якою вони зацікавилися, стали язичницькі культові пам'ятки середньовічного часу. Дослідники вивчають слов'янські святилища на Буковині у Нагор'ях, Бабиному, Кулішівці, Горбовому, а також ведуть пошуки місця, де стояв відомий Збруцький ідол, знайдений у 1848 р. Протягом декількох сезонів Прикарпатська експедиція, яку вони очолювали, проводила стаціонарні дослідження городища на г. Богіт на Тернопільщині, де віднайдено початкове місце розташування кам'яного

чотириликого ідола, так званого «Святовіта». Незабаром неподалік (с. Крутилів) було виявлено ще одне городище із чіткими ознаками культової пам'ятки. Матеріали, які отримали дослідники, мали величезний науковий резонанс. З'ясувалося, що християнська релігія на території Давньої Русі остаточно не витіснила язичницьку навіть у першій половині XIII ст. Острівки останньої зберігалися по важкодоступних місцях у лісовій гущі зі святилищами і жерцями довгий час. Повідомлення про відкриття викликали гостру дискусію серед дослідників. Загалом вони поділилися на тих, хто підтримував, і тих, хто повністю заперечував існування у XII–XIII ст. великого язичницького центру на Збручі. Парадоксально, що якщо передові кола західних спеціалістів позитивно відгукнулися на відкриття І. П. Русанової та Б. О. Тимощука, значна частина вітчизняних науковців зустріла їх «у штики». Самі автори розкопок стверджували, що дана дискусія не є закритою, оскільки вимагає систематичного розгляду аналогів на інших територіях. Така робота була проведена науковцями, і її результатом став вихід у 1993 р. чергової спільної монографії «Язичницькі святилища древніх слов'ян». Загалом, як зазначила дослідниця Л. А. Хорошкевич: «ця праця надзвичайно важлива не тільки і не стільки для археологів, як для істориків духовної культури, причому не тільки древності, але і нашого часу». Праця, яка вийшла вже після розпаду СРСР, мізерним тиражем на газетному папері, зразу ж стала бібліографічною рідкістю. Тільки нещодавно відбулося її перевидання у московському видавництві «Ладога-100», що свідчить про актуальність даної проблематики й сьогодні.

Продовжував у цей час Б. О. Тимошук і вивчення розвитку слов'янського суспільства. Певними підсумком цих досліджень стала нова робота «Східні слов'яни: від громади до міст», в якій було розкрито основні механізми трансформації слов'янського суспільства протягом VI–XIII ст. та шляхи виникнення на основі ремісничих центрів перших міст. Розуміючи важливість проведеного дослідження, видання було профінансоване російським фондом фундаментальних досліджень, а автор нагороджений спеціальною премією Президії Російської Академії Наук.

У 1997 р. у Б. О. Тимощука почалися проблеми зі здоров'ям, далися взнаки військові лихоліття, перебування у концтаборах, напружена атмосфера столичного інституту, не коректні напади заздрісних опонентів і критиканів. А після перенесеного інсульту він опинився в ліжку. І. П. Русанова доглядала за чоловіком то того часу, поки сама важко не захворіла. У 1998 р., після важкої тривалої хвороби вона відійшла у вічність. За наполяганням родичів, Б. О. Тимошук переїхав із Москви під опіку дочок і внуків до Чернівців, де й провів останні роки життя. Але навіть будучи хворим, він не полишав занять наукою. Учений багато читав, спілкувався з учнями, надиктовував мемуари. У 1999 р. у Чернівцях вийшла остання книга археолога «Східні слов'яни VII – X ст.: полюддя, язичництво, початки держави», де були розглянуті найбільш вагомні питання формування державності у слов'ян. Книгу переклав із російської мови та підготував до друку один із учнів науковця, чернівецький історик О. М. Масан. Вийшла вона за сприяння Буковинського центру археологічних досліджень при ЧНУ. Зі значним розмахом учні та громадськість краю відзначили 80-ліття Б. О. Тимощука. На пошану ювіляра був виданий бібліографічний покажчик його праць та короткий життєпис, які підготували О. М. Масан і Ю. В. Мисько. Тоді ж побачив світ перший номер «Археологічних студій», що був присвячений двом видатним археологам – І. П. Русановій та Б. О. Тимощуку. Не оминула увагою особистості видатного археолога і місцева преса, якій з нагоди ювілею вийшло кілька статей біографічного характеру. Характеризуючи життєвий шлях археолога, варто декілька слів сказати й про його суспільну діяльність, яка особливо яскраво проявилася на початку 90-х рр. XX ст.

Б. О. Тимошук із захопленням зустрів демократичні перетворення в тодішньому СРСР. Він намагався не пропустити жодного мітингу в Москві, ходив на них в українській колоні під жовто-синіми знаменами. Перебував під барикадами під час путчу ДКНС. Часто вчений говорив рідним, друзям і своїм учням: «Я знаю з історії, що всі імперії рано чи пізно розпадаються, але ніколи не думав, що Україна стане вільною за мого життя, та же й безкровно, без війни вийде з СРСР». Активна громадянська позиція не заважала суспільно-громадській роботі в межах академічної установи, де тривалий час науковець був головою ради ветеранів Інституту археології. Не дивно, що після створення у квітні 1995 р. у Москві українського історичного клубу відомого історика та археолога обрали його головою. Він з притаманним йому запалом включився в роботу нової структури, регулярно виступав на засіданнях та друкувався у «Науковому віснику українського історичного клубу».

У грудні 1995 р. у Посольстві України у РФ українським історичним клубом проведено презентацію книги Б. Тимощука «Східні слов'яни: від громади до міст», яка була схвально оцінена в наукових колах Росії й України та інших державах. На початку 2003 р. здоров'я Б. О. Тимощука погіршилося, після другого інсульту він довго не прожив і 26 лютого відійшов у вічність. Поховали Бориса Онисимовича на кладовищі в м. Чернівцях по вул. Руській, поряд із першою дружиною – Марією Василівною. Пам'ять про Б. О. Тимощука – видатного буковинського археолога увіковічена в його численних працях, а також дослідженнях великої когорти учнів і послідовників, які пам'ятають свого Вчителя і Наставника. На будинку, де він проживав,

---

установлена стараннями родини і громадськості меморіальна дошка, а одна із вулиць нового мікрорайону, неподалік досліджуваного вченим Ленківецького городища, рішенням Чернівецької міської ради названа на честь Б. О. Тимошука».

Список використаних джерел та літератури

1. Масан О. Борис Тимошук – видатний дослідник давньої історії слов'ян. (До 80-річчя від дня народження та 50-річчя наукової діяльності) // Буковинський журнал. – 1999. – Ч. 1–2.
2. Логвин Г. Н., Тимошук Б. А. 1961 Белокаменный храм XII в. в с. Василеве // Памятники культуры СССР: Исследования и реставрация. – 1988. – Т. 3.
3. Патріарх української та буковинської археології // Борис Онисимович Тимошук: Бібліографічний покажчик. – Чернівці. – 39 с.
4. Михайлина Л., Мисько Ю. Внесок Ірини Русанової у вивчення пам'яток давніх слов'ян // МДАПВ. – Львів. – 1998. – Вип. 7. – С. 61–63.
5. Михайлина Л. П., Тимошук Б. А. Славянские памятники бассейна Верхнего Прута VIII–X вв. // Славяне на Днестре и Дунае. – Киев, 1983. – С. 205–209.
6. Пивоваров С. Християнські старожитності в межиріччі Верхнього Пруту та Середнього Дністра. – Чернівці-2001.
7. Русанова И. П., Тимошук Б. А. Древнерусское Поднестровье. – Ужгород, 1984. – 144 с.

Мар'ян Колос

аспірант Інституту українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України
м. Львів

ІСТОРИОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОЛЕКСАНДРА ЧЕРНИША

Статтю присвячено діяльності відомого українського дослідника Наддністрянщини Олександра Черниша. Висвітлюються основні досягнення цього вченого у видавничій справі. Подано характеристику найважливіших праць науковця, які стосуються вивчення палеоліту Наддністрянщини, а також простежується його життєвий шлях.

Ключові слова: палеоліт, Олександр Черниш, Наддністрянщина, археологічні дослідження, Бабин, Кормань, Молодове.

Про значущість та загально визнаний міжнародний рейтинг Олександра Панкратовича Черниша свідчить кількість цитувань та посилань на його наукові праці. Хоча не залишив він після себе розгорнутої автобіографії, про відомого палеолітознавця написано чимало [55, с. 217; 1, с. 283–284; 4, с. 205; 3, с. 247–248]. Найбільше до цієї справи долучився його учень Олександр Ситник [11, с. 21–23; 2, с. 5–13; 7, с. 106–133; 8, с. 254–287; 6, с. 250–296; 9, с. 7–23; 10, с. 11–16].

Життєвий шлях Олександра Черниша (коротко, за працями О. Ситника). Народився Олександр Черниш наприкінці 1918 р. в селі Холми на Чернігівщині. Після закінчення школи у 1936 р. він поступає на перший курс історичного факультету Київського державного університету імені Т. Шевченка. На третьому курсі він бере участь в експедиції Т. Пассек у 1938 (?) році. Відбувши час війни у полоні та у штрафбатальйоні, у кінці 1945 року Олександр повертається до Києва, де влаштовується на роботу в Інститут археології АН.

Варто віддати належне систематичним та комплексним польовим дослідженням Олександра Панкратовича, котрі обіймають 1946–1986 рр. У 1946 р. він розпочинає власні дослідження палеолітичної стоянки Володимирівка на Кіровоградщині; 1948 р. проводить розвідкові обстеження на Дністрі та продовжує роботи у Володимирівці (на цю тему він захищає кандидатську дисертацію «Володимирівська палеолітична стоянка») [2, с. 5]. Починаючи з 1949 р. й протягом трьох польових сезонів він розкопує пам'ятку – Бабин I. У 1951 р. новостворений Інститут суспільних наук АН УРСР утворює Дністрянську палеолітичну експедицію під керівництвом Олександра Панкратовича, яка стала однією з найплідніших в Європі. Тоді ж продовжуються розкопки стоянки Молодове V і пам'ятки Вороновиця I на Дністрі. У 1955 році вперше розпочинаються польові роботи на стоянці Молодове I, дещо пізніше Олександр Черниш досліджує пам'ятки Атаки I та Атаки VI, а в 1966–1968 рр. – стоянки Оселівка I, II, III.

Однією з опорних пам'яток Наддністрянщини є стоянка Кормань IV, котру Олександр Панкратович досліджував протягом 1969–1976 рр. Подібно як на молодоських стоянках, тут простежено десяток верхньопалеолітичних горизонтів, два найнижчі мустьєрські культурні шари та два мезолітичні. Не менш важливими